

ההוא צדוקי דחזייה לרבא דקא מעיין בשמעתתא ויהיב אצבעתא תותי כערא וקא מייץ בהו, וקא מבוען אצבעתא דמא (אצבעו נמצאה מתחת רגליו ורבא לא הבחין בכך מחמת טרדת הלימוד) אמר ליה עמא פזיזא! דקדמיתו פומייכו לאודנייכו (עם פזיז אתם המקדים עשיה לשמיעה) אכתי בפחזותייכו קיימיתו! א"ל אנן דסגינן בשלימותא כתיב בן תומת ישרים תנחם!... (שבת פ"ח)

לגינות לגינות של אראלי דעת התנהלו בכל הדורות לפיה של אותה "פזיזות" עליה היטיב הצדוקי לתת את דעתו: פזיזות הוותמת רמ"ח אברי חלב ודם לתורה - ומתעלמת מחוקי טבע הכרחיים המוצצים את דם אצבעותיו של מי שממך אותן ברגליו... אכתי בפחזותא קיימינן! מאז דור הדעה של רבא ידעו ספסלי בית המדרש אינספור דמויות הוד שכיסופי התורה כבשו את מוחותיהם ודרסו כל זיקה למאווי הגוף. מאז סיפורי התהילה של عمלי התורה שלא ידעו להבחין - בעידן שמעתתא - בין ניחוח תבשיל לבאשת שופכין, ועד תקופתו של רבי אהרון כהן גדול, ריש מתיבתא דחברון שנתח ללא הרדמה בעודו שוחה בעמקיה של הסוגיה ד"בר פדא".

אלו הן גוניה הזוהרים של ה"השתגעות" שה"אור החיים" הק' מתלהט מדי דברו בה: **"כי אילו היו הבריות יודעין מתיקות התורה היו משתגעין ומתלהטין אחריה..."**

עורק החיים של הגלות החשוכה אף הוא ניזון מן הפזיזות הזו וחוקיה שלה. הצטנפות בהיכלי הדעת חשלה באלפי שנות תלאה את שדרתו של הגב היהודי מול השוט המונף: "היכל ה' בוער, הלהבה אחזה בארון הקודש, הלוחות והגווילין שקועות באש ואת היכלו יפארו בציצים ופרחים!!" – מתפעם נשיא לדור דעה רבי חיים עוזר מוילנא, בפתח "אחיעזר". בפרוס יום מתן תורתנו, יום "צבי וחמיד ורגיג" נושאים אנו בדחילו עיניים משתאות אל ההרים הרמים – "הבוערים באש אהבתה", שהטבילו את מוחותיהם עד לשיתין במעיין החיים. קומץ של תאורי פלאים שנטף לעטנו ולדמנו יגולל פרק עטור תהילה משל אותה "פזיזות" מקודשת, שאין כמותה לישרות ושלימות: "דסגינן בשלימותא – תומת ישרים תנחם!!"

"במטותא, היכן דר כאן רבי משה מידנר?"

היהודי הביט בסקרנות בדובר בעל החזות המרושלת בטרם ניסח את תשובתו. הוא ניסה פעם נוספת למצות מתוך העיניים התמימות, השואלות, את נקודת המוצא בנפשו עתירת הגוונים של רבי משה מידנר. בריסק העיר, מטרופולין של תורה ויראה מאז ימי "חכמי בריסק" המהוללים, לא שמעה מעודה על אחד מחכמיה ופרושיה שיהא מהלך תפוס שרעפים בשוקי העיר, ויבקש לדעת: "במטותא, היכן כאן ביתי שלי?..."

כזה היה רבי משה מידנר.

חנות עורות היתה לו לרבי משה, מאריות התורה בחצרו של רבי חיים מבריסק. נכנס בוקר אחד יהודי, חיוך ערמומי בזוית פיו, והוא מנער את רבי משה מעולמו המאושר: ומה רבי משה בדבר מחצית הליטרא עורות?... רבי משה אץ בחדווה אל המשקולת. זה שכרו מכל עמלו. צוויי התורה בדבר אית צדק והין צדק משתפלים לפתע אל האוירה התגרנית ומעניקים צורה וחיים לערימת העור הגס, הוא בוחן בעין חרדה את המשקולת, ומעמיס על גבה ערימת עורות מופרזת... משמתקרב פרק תשלום שב רבי משה וצולל לעולמה המאושר של "זיקה כמאמר". על קבלת תשלום לא נתפרשו בתורה דברים. כאן חובותיו של הלקוח.

אפילו בריסק התורנית ידעה מעשי פלאים: הסחורות בחנותו של רבי משה הלכו ונעלמו, ככל שנפשטו שמועותיו בהלכה... ענין לעצמו נשאו הלילות. על לילותיו של רבי משה מידנר הילכו סיפורים. לילה לילה היו תריסי חלונו מוגפים היטב והיה רבי משה ניצב לילה תמים על שתי רגליו. פני הלהבה שלו שטופות אושר טמיר. ספונות בין שתי נרות חלב בוערים, ידיו תפוסות בכרכוב הקמין, ומוחו הכביר הומה כאדוות הים. תריסי הבית היו עדיין מוגפים ונרות החלב ממשיכים להדגיש את החשיכה גם כאשר רחובות ברנוביץ כבר טבלו בזהרי חמה.

ומדי בוקר בבוקר, מספרים סלוניםמאים חניכי ביתו, מדי בוקר בבוקר היה רבי משה זוקף ראשו בקדרות מבין שתי הנרות, מטה אוזן משתאה לשאון המרכבות הממלא את רחובה הראשי של ברנוביץ, ומניע בראשו בהשתאות: "הרי לך חוסר דרך ארץ! להרעיש אחר חצות לילה! וכאן בברנוביץ!..."

"שיגבר בו רצון הנפש, ויתבטלו כל חושי הגוף ותדבק נפשו בעיון התורה עד שלא ירגיש דבר מדברי עולם הזה... כי כמו

שיבטל החושק כל שאר מחשבותיו בהיותו חושק לתשוקתו, ותבער בלבו אש אהבתה...עד שיאכל וישתה וישן, וכל

מחשבותיו בתשוקתו..." (ראשית חכמה" שער האהבה פ"ד)

כל הדרכים מוליכות ל"עץ חיים". גדודים גדודים של בני ירושלים השחירו את המבואות המתפתלות בואכה "מחנה יהודה". ירושלים התורנית זימנה את עצמה לקראת החזיון השנתי הגדול של "יקרא דאוריתא". ראש גולת אריאל, הארי החי רבי אהרון קוטלר עתיד להשמיע בישיבת חותנו את השיעור המסורתי. כבר אמש הרעידה ההכנה לשיעור את אמות הסיפין במקומות התורה, ו"משמורים" של בני עליה הסתעפו על ה"מראי מקומות" עמוק אל תוך הלילה.

על קרקעית מוגבהת של ארון הקודש בין גדודים נרגשים של יודעי דעת עליון, ניצב רבי אהרון כדמות שלא מעלמא הדין, כאן, הרחק מן הפגישות המאוסות, מהמאבק האינסופי בקש"י נזילות, משכנתאות רומסות, ריביות חסרות רחמים וכל חבלי היצירה שהועמסו על נשמת התורה שלו, ניצב רבי אהרון בגן עדן הפנימי המבוצר שלו, אפוף קולות וברקים וטובל בנהר די - נור של התורה.

מישהוא פוצה פה. ורבי אהרון יסתער כלביא שכול, ירעים בשצף קצף. היכלה של "עץ חיים" נתון באש... קולות ולפידים וענן כבד. והכל נסוגים בחרדה. במעמד של מתן תורה לא ייתכנו קושיות והתדינויות... תעלה על הדעת הצגת קושיה בעצומו של מעמד הר סיני?

מפעם לפעם, בהרעים ברק הבנה היה רבי אהרון מתעשת לרגע, עוצר בסחף הגיצים מטה את עצמו כלשהוא אל דמותו הזקופה כתמר של חותנו הגדול וקולו מאבד כהרף עין מהחיוניות. והתסיסה הרוגשת מפנה את מקומה כבמטה קסם להכנעה שפלת ברך בפני מרות התורה:

"האלט איך גירעכט, טאטע?"

עיניו התמימות המתחננות של רבי איסר זלמן מציצות בבישנות במבטו הנסער, הנוקב של חתנו, כהרף עין נוצר הזיק. הרעים הרעם. התחככות של הסכמה נוצרה בין המאורות לממשלת התורה. ההיכל כולא את נשימתו. רבי אהרון להוט עד לאבדן חושים עוצר בעצמו ביד ברזל. ממתן את רוחו למזגו של חותנו וממתין ביראת הרוממות לניד ההסכמה הנכנע של ה"אבן האזל". ניע לא מורגש, מבוויש, כמעט מבוהל, של שביעות רצון מטרקלינו של ה"אבן האזל", והאווירה בהיכל מתחשמלת. רבי אהרון מניף את זרועותיו כמצביא עליון ברגע הנצחון ופורץ בצחוק גדול רווי אושר. הצחוק הזה, אומרים בני המשפחה, היה אחת מהתגלויות הנפש הנאדרות של ראש ישיבת לייקוד.

זה היה מאורע מזדמן בסיימי שיעור. בכלל היו סיומי השיעור פרק מופלא בחיי התורה של רבי אהרון הגדול. כל סיום היה כרוך בהתחבטות. תעלה על דעתך? סתם כך להתנתק פתאום מדשן הסוגיה? היה חוזר כאחוז בולמוס ומעכל דברים שכבר הובהרו עד תכליתם, מדגיש רסיסי נקודות שכבר הודגשו עם כל העזות הרבי אהרון'ית. היה מלטף וחוזר ומלטף כל עקול וכל רסיס סברא בלהיטות, ברעבון, בכלות הנפש, ו... פורץ פתאום בצחוק לבבי רווי אושר...

פרץ הצחוק הפתאומי הזה, ללא תחילה וללא סוף נחשב לדעת מקורביו חזיון של "נפשי יצאה בדברו". השתפכות של כלות הנפש. חדווה שהגוף אינו ראוי לשמש לה כלי, והיא פורצת את מסגרות החומר העכור.

אדוננו ה"פחד יצחק" היה נושא בלבו תאוה משונה. בכל שיחה עם רבי אהרון היה מטה בקביעות את כוון השיחה לאפיקים של תורה. היה משתוקק - באר למקורביו - לשמע כיצד יבטא רבי אהרון את המילה "תורה" כיצד תתנגן, כיצד יהמה, וכיצד תצא אז נפשו בדברו!

"מצאהו בארץ מדבר ובתוהו יליל ישימון יסובבנהו יבוננהו, יצרנהו כאישון עינו" שסבבם והקיפם בעננים, וסבבם בדגלים,

וכפה עליהם הר כגיגית (ררש"י דברים ל"ב) כיצד זה מתקשרת כפיית הר כגיגית לחביבות של ענני כבוד ודגלים? כפיית

הר חביבות יש בה?

כפיית הר - הפליא להגדיר רבי נחום טרוקר - היא הכנסה לתהליך מרומם. ישראל נכנסו למצב, שגוף הקיום שלהם תלוי

ועומד במידת הדבקות בתורה. בלעדיה הוא מתנתק מכל מצב, ו"פה תהא קבורתכם" מה מופלאה היא החביבות!

חדר האוכל של ישיבת לומז'א נותר אותו יום שומם. השעונויות המשומנות, ועליהם הקדירות עם התכולה המפוקפקת. בהיכל למעלה היו מכונסים ליד הגמרות מאתיים בני תורה. יוצרים נוסח חדש של "שביתה".

רעבים בלומז'א ללחם. הרעב היה הצד הנסבל יותר. המזון העלוב שהושג זעיר שם הזיק יותר משתיקן. ותלמידים משימי לילות כימים הרגישו שכאן הוגדשה הסאה. "שביתה" צריך.

שביתה ישיבתית מאי משמע?

להשאר בהיכל וללמוד וללמוד באין הפוגות. בעיצומו של הלמוד הסוער, בשעת צהריים, עמד רבי יחיאל מרדכי בפתח האולם. הוא עלה על מעלות ארון הקודש, נשא שיחה קצרה וירד מהדוכן. השיחה הזו ורישומה חקוקה עד היום הזה כמכות אש בבתי גוואי של תלמידי האסכולה הלומז'אית: "טייערע קינדראלך! סבורים אתם שמחסרים ממזונכם... פגם אולי נפגם באהבתי... יתכן הדבר? והרי עמלי תורה אתם! עמלי תורה! נפלאה אהבתי!" "מנאן ומאן הוא רחימך – שפירא ברייוותא!"...

...שעועית אין בידי ליתן לכם, אבל דבר אומר לכם. אסרה תורה אכילת בשר אדם. אם מותר היה לאכול בשר אדם, הייתי מתעטף בלבוש השבת שלי, לקיים מה שנאמר "היכון לקראת אלוקיך" ממציא עצמי בחדווה אצל הטבחים ומצווה אותם לנתח נתחים מבשרי שלי, כדי להאכיל אתכם, אהובים...

וכשהיה רבי יחזקאל, ריש מתיבתא דחרבון חוזר על ספור המעשה היה בכי של התפעלות מרעיד את כתפיו.

אותיות הלינוטייפ פזזו במהירות משונה על פני מחסניות ההדפסה. כאילו חששו להותיר את הבריאה שעה נוספת ללא המסר ההולך ורואה כאן אור. האירוניה שלטת אף כאן. חדר קטנטן, מחניק ומטונף משמש ערש לידתה של חכמה שתאיר מוחות לרבבות ותעצב ארחות חיים.

הבוקר התמזג שמץ יראת כבוד בשקשוק העופרת. מתחת לגושישי הברזל הלכה ולבשה רוח חיים אחת מיצירות המופת שיצרה כנסת ישראל בדור האחרון. אות לאות, משפט למשפט, הצטרפו גושי העופרת, בשביל להגיש לצורבים כמהים במיר, בקלצק או סלובודקא את תנובת מוחו של רבי אברהם דובער כהנא. את ה"דבר אברהם".

אצל אבני ההדפסה ניצב רבי אברהם בער עצמו. ישיש ושבע ימים. שמע תורתו הילך אז מסוף העולם היהודי עד סופו. הכרך הראשון של ספרו כבר הרעיד את אמות הסיפין בהיכלי הישיבות. חלקו השני של ה"דבר אברהם" התנהל בזה הרגע בין השיקתות, והרעם החלוד שהם יצרו נשמע בבואה של הקולות שניתנו בהם תורה.

עמד שם אותה שעה גם העילוי מדולהינב. אברך צעיר, העתיד כעבור ארבעים שנה להקים בעשר אצבעותיו את מלכות התורה באמריקה (מרן הגר"י רודמן). אף הוא ביקש דרך החדר הזה למלאת פני תבל תנובה. רצון פלדה ושתיים עשרה שנות לילות נדודים ועמל כובש, היה ארוז בקומץ המחברות שהעניק לעולם את "עבודת הלוי" יצירת חייו של העילוי מדולהינב.

הוא התרכז באותיות העופרת המהופכת ההולכות ומצטרפות ל"סימן" ב"דבר אברהם" ומצחו התקדר בתהיה גדולה. שגגה יצאה לכאורה מלפני השליט. הוא העיר על כך את אזנו של הארי הקובנאי.

הרעש שהפיקו המכונות שכך מול הסערה שהתחוללה בקיתון הזעיר. תלמוד ופרשניו, שו"ע ונושאי כליהם, עשרות ספרי שו"ת הפכו כלי מלחמה או נדבכים בבניני מדות. הרב מקובנא, זקן גאוני הדור לא נכנע. לא נותרה פינה ברחבי התלמודים שלא זועזעה בזרוע הפלדה שלו. הוא שוטט כמלך בגדוד בכל פינה ברחבי התורה שאפשר להפיק ממנה הרגשה שתדשן את "הילך". מפעם לפעם היה מתכופף אל מחסניות ההדפסה, עיניו אכולות מזוקן, וממשש באצבעות רועדות את הגושים המהופכים, כאלו לשאוב מהם עידוד...

העילוי לא נכנע. בעלי הדפוס הגיעו מבוהלים ודחופים, משתאים על זרות המעמד, ובידיהם גושי עופרת נוספים, ששמשו בידי הדולהינב כלי מלחמה. במו ידיו הוא מארגן את האותיות בצורה שתעצים את התמיהה... אוסף בידיים ענוגות גושי עופרת שנפלו והתפזרו, ויוצר מהן מילים הניצבות כחומת ברזל מול הגיון הפלדה של ה"דבר אברהם"... מכונת ההדפסה החרישה את זעזועיה והצנפה ביראת כבוד.

זה היה, מספר לי היום (מקצה שבעים שנות ירידת מושגים) עד ראייה, זה היה מאבק איתנים. דמעות נשפכו אותו לילה בקיתון ההדפסה. ה"דבר אברהם" נלחם כארי שכול. כאילו תלויים עבר הווה ועתיד מנגד לפיסקה הזו. ורבי יעקב יצחק מפינתו אינו נרתע. שמים לרום וארץ לעומק והוא באחת: אותיות הבלט לא סודרו כדבעי!

עם עלות השחר על קובנה, פורקו האותיות בידיו הרוטטות של הארי הקובנאי . . .

ברעש גדול, בסער וסופה, התנהל עולמו התורני של רבי לייזר גורדון, ראש הישיבה הטלזאי, אש לפניו תלך ותלהט, האירו ברקיו תבל!

תלמידים שעמדו על האבניים בעת שהיה יוצר את חידושיו, היו נזכרים ברטט ביונתן בן עוזיאל, שכל עוף הפורח עליו בעידן שמעתתא נשרף. רבי לייזר עצמו התבטא באחד השיחים כי ביחס לפלפולי תורה כמוהו כשכור. כשם שא"א לא לשיכור לשלוט על תחושותיו מול בקבוק יין, כך אין אבריו נשמעים לו כשסוגיה עמומה מטריפה את עשתונותיו. פעם - מספרת טלז - נזדמן לו לשמע סברא מעוותת בוקעת מאחד הבתים. דלת הבית נמצאה נעולה בסערת רוחו פרץ את החלון והסתער חבול זזב דם על עקמומיות הסברא.

מנהל הרוחני של לומזא, רבי משה רוזנשטיין היה מספר כי הזדמן לקרבתו של רבי לייזר רבו בעת שהיה מסב ברכוז עצום אצל שלחנו, נתון בכתיבת תשובה הלכתית. כאשר כלה הדף לא הרגיש בכך והמשיך לכתוב את התשובה על לוח השולחן. תלמיד, יליד קייזן נכנס למעונו של רבי לייזר בעת שהיה עורך את מזבחו. על השולחן ניצבו ככר לחם וצלוחית חמאה. ורבי לייזר הגדול לא ימיש מתוך האהל. בעודו תפוס שרעפים נטל את הסכין, והחל ממעך בפזור דעת את הפרוסה היבשה. כאשר שב התלמיד ונכנס לחדרו, מצא את רבו באותה תנוחה מתח מחשבה מקדיר את פניו הסכין בידו, והוא ממעך וממעך . . . כל ימיו של רבי יוסף שלמה כהנמן, אדריכל בנין התורה היה שומר בערגה על זכרו של רגע מרטיט אחד, שידעו יחסי הקירבה הנדירים שלו עם רבי לייזר רבו.

היה זה בעת שקלא וטריא סוערת בחדרו של הרב. רבי לייזר ריחף אז בספירות עליונות כאשר באמנה אתו, והשיל מעליו כל נושא שאינו נובע במישרין מלשונו המתלעלע של ה"מאור". עודם מתנצחים תפס רבי לייזר בלא דעת בבהן ידו של תלמידו, והיה מסובב בסערת נפש . . . שניהם, הרב ותלמידו לא חשו בריתחת הלימוד כיצד נשברה עצם הבהן ונסדקה . . . ועד אחרית ימיו, והוא ניצב על ההגאים בראש ממלכת התורה המשתקמת היה רבי יוסף שלמה מיצר, שמא ייפסל חלילה לכשיבנה ביהמ"ק, מלשמש בכהונה בשל הפגימה בבהן ידו . . .

סייעתא לדברים מתשובת הרשב"א סימן תר . . .

קול צלול של נער רך הצטלצל כפעמונים על רקע השקט הנרגש של שוך סערה. קול ענוג של עלם שטרם הגיע למצוות הוטח בבטחה מול אזנים רמות מעלה שהזדמנו לוולקוויסק לרגל המשתה. גל של חדווה שטף את וולקוויסק. יצחק אלחנן לבית ספקטור, העילוי הנודע, עלם החמודות שהורים של אותו הדור היו מתברכים בו "ישימך החונן לאדם דעת בר אוריין כיצחק אלחנן הגרודנאי" – בא הערב בברית האירוסין עם בתו של נגיד וולקוויסק. כיצד זה נקלעה לכאן מרקחת דובדבן לא נתחוויר לבעל השמועה רבי יעקב ליפשיץ – מי שכיהן בערוב ימיו של הגאון מקובנא מזכירו האישי ויד ימינו. במהלך המשא ומתן התורני ניתק רבי יצחק אלחנן את דעתו כליל מעל שולחן המשתה וכך ארע שמרקחת הדובדבן שנקלעה לקרבתו תוך שהיה נתון בל שערים של פלפול לא נשתיר הרבה אחר שפניו ובגדיו התכסו תחת המעטה הדביק . . .

פרטים מהעובדה מתארת לנו יד האמן של רבי יעקב ליפשיץ:

"וכמעט טעם מאומה השקיע עצמו במלאכת הפלפול עם בוחניו, בלי שום לב להמהומה והמגרעת אשר שם בפיו שלא כדרך כל הארץ ומחותנים מאסו בו לאמור, כי איש אשר לא יידע להתהלך בדרך ארץ אינו שווה להיות להם לחתן . . ."

באותה שעה - מוסיפה השמועה דברים, התרומם על רגליו רבי בנימין דיסקין מגאוני העיר, ושאג מנהמת לבו: "אם יתן המחותן את כל הון ביתו באהבה שאוהב הגרודנאי את התורה בוז יבוזו לו!"

שעה קלה לאחר מכן, באותה מסיבה עצמה, בא רבי יצחק אלחנן שנית בברית האירוסין עם בתו של הנגיד וולקוויסקאי, שדוקא העובדה עם המרקחת הדביקה זעזעה את נפשו מן היסוד . . .